

**Z ŻAŁOBNEJ KARTY. WSPOMNIENIE
O PROF. DR. HAB. ANDRZEJU WĘDZKIM**

W środę 13 grudnia 2017 roku nad ranem zakończyło się ciche i skromne życie prof. dr. hab. Andrzeja Wędzkiego. Odszedł od nas niemalże miesiąc po 90. urodzinach, do końca ciesząc się jasnością umysłu i zadziwiając nas swoją pamięcią i ciekawością świata. Dzieciństwo urodzonego 14 listopada 1927 roku Profesora upłynęło w Lesznie, gdzie Jego Rodzice nauczali w miejscowym Liceum Kupieckim. Wojenne losy rzuciły Go do małopolskiego Miechowa, w którym narodziły się Jego zainteresowania historyczne i archeologiczne. Nic też dziwnego, że po wojnie i powrocie do Wielkopolski rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Poznańskim, ale nie na ówczesnym Wydziale Filozoficznym, lecz na Wydziale Prawno-Ekonomicznym, który również był ośrodkiem myśli historycznej. Tu związał się z prof. Zygmuntem Wojciechowskim, twórcą Instytutu Zachodniego. Na jego seminarium przygotował pracę o drużynie książęcej w średniowiecznej Polsce, która tak zaskoczyła prof. Z. Wojciechowskiego swoim poziomem, że spontanicznie poprosił o indeks i wpisał mu zaliczenie pracy magisterskiej z dziedziny prawa, a następnie zatrudnił go w redakcji *Słownika starożytności słowiańskich* (SSS), która wtedy właśnie powstała przy Instytucie Zachodnim. Po dwóch latach, w roku 1955, cała redakcja przeszła do nowo powstałego Zakładu Słowianoznawstwa PAN, przekształconego później w obecny Zakład Historii Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Zadaniem Andrzeja Wędzkiego stała się organizacja pracy zespołu, dobór haseł, dyscyplinowanie autorów, zdobywanie środków na wypłatę honorariów autorskich, dobór ilustracji do haseł, ich ujednolicanie, a przede wszystkim ich pisanie. Spod Jego ręki wyszły setki haseł, nie tylko do SSS (do którego napisał w sumie 706 haseł), ale i innych wydawnictw leksygraficznych krajowych i zagranicznych (w tym *Polski słownik biograficzny* oraz *Lexikon des Mittelalters*). Bardzo ważną częścią Jego aktywności było gromadzenie biblioteki zakładowej, zawierającej często unikatowe w skali kraju książki. Jednocześnie dbał o swój rozwój naukowy. Od początku interesował się bardzo przemianami osadniczymi od przełomu starożytności aż po nasze czasy,

Fot. R. Grzesik

badając je najczęściej w mikroskali. Jako jeden z pierwszych historyków w badaniach wykorzystywał źródła archeologiczne, zyskując uznanie specjalistów tej dyscypliny. Przykładem tego nurtu zainteresowań są jego studia o osadnictwie ziemi łódzkiej, przygotowywane początkowo pod naukowym kierownictwem prof. Z. Wojciechowskiego, a po jego przedwczesnej śmierci pod kierownictwem prof. Zdzisława Kaczmarczyka. Swymi zainteresowaniami objął problematykę miejską Wielkopolski, Małopolski, a nawet Suwalszczyzny, a ukoronowaniem tych badań stała się dysertacja o średniowiecznej reformie miejskiej w Europie Środkowej oraz praca profesorska o osadnictwie południowo-zachodniej Wielkopolski i środkowego Nadodrza. Szczególną rolę w Jego sercu zajmował Miechów, któremu w ostatnich latach życia poświęcił dobrze przyjętą monografię. Specjalizował się w drobnych przyczynkach dotyczących pojedynczych ośrodków osadniczych, również zespołów pałacowo-parkowych, pisanych po wnikliwej kwerendzie archiwalnej. One same dzięki szczegółowości mają rangę źródłową. ▶

Profesor Andrzej Wędzki był ciepłym i skromnym człowiekiem. Nie pociągały go zaszczyty i chwała tego świata. Jego życiem była nauka i podróże ze swą małżonką, dr archeologii Anną Niesiołowską-Wędzką, którą w ostatnich latach, w czasie Jej choroby, z poświęceniem się opiekował. Był uroczym gawędziarzem obdarzonym wspaniałą pamięcią i znakomitą poczuciem kontekstu historycznego. Zgromadził wokół siebie zespół młodszych pracowników, tworzących obecnie trzon Zakładu Historii i z odległości życzliwie przypatrywał się naszym działaniom, ciesząc się z naszych sukcesów i martwiąc porażkami. Gdy w środę 22 listopada z okazji Jego urodzin przy kawie, herbacie i dobrym torcie spędziliśmy u Niego kilka godzin, które przeleciały niezauważenie, nie sądziliśmy, że po trzech tygodniach przyjdzie nam pisać wspomnienie zamykające ten nietuzinkowy życiorys. Będzie nam Pana Profesora bardzo brakowało.

Alina Brzóstkowska, Barbara Grunwald-Hajdasz, Ryszard Grzesik, Wojciech Mądry

Ostatnie spotkanie z prof. A. Wędzkim z okazji Jego 90. urodzin. Fot. W. Mądry

BADACZKI Z INSTYTUTU SLAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK NA MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI MEMORY STUDIES ASSOCIATION W KOPENHADZIE

W dniach 14–16 grudnia 2017 roku dwie badaczki z IS PAN, dr Karolina Ćwiek-Rogalska oraz dr Małgorzata Kasner, uczestniczyły w międzynarodowej konferencji naukowej „Second Annual Conference of the Memory Studies Association” na Uniwersytecie Kopenhaskim (Københavns Universitet) w Danii. Wydarzenie organizowane przez stowarzyszenie naukowców zainteresowanych badaniem różnych przejawów pamięci indywidualnej i zbiorowej obejmowało wykłady zaproszonych gości, prezentację wyników własnych prac oraz warsztaty.

Dr Karolina Ćwiek-Rogalska wygłosiła referat pt. *Remembered in Landscape? Cultural Landscape and Memory*, prezentujący wyniki jej pracy na temat postrzegania ruin w krajobrazie kulturowym czesko-niemieckiego pogranicza i roli krajobrazu jako nośnika pamięci.

Dr Małgorzata Kasner zaprezentowała *turbo talk* na temat *Post-Soviet City and Its Memory: Vilnius's Culture of Memory after 1990. An Outline of Research Issues* oraz przewodniczyła panelowi *Making Sense of Communist Memories*.

(Oprac. K. Ćwiek-Rogalska)

Dr Karolina Ćwiek-Rogalska jest adiunktem w IS PAN, bohemistką i antropolożką. Zajmuje się przemianami krajobrazu kulturowego w dawnej Czechosłowacji oraz w Polsce po wysiedleniach od roku 1945. Obecnie pracuje nad monografią *Zapamiętane w krajobrazie. Krajobraz czesko-niemieckiego pogranicza w czasach przemian*.

Dr Małgorzata Kasner, lituanistka w Zakładzie Literaturoznawstwa i Kulturoznawstwa IS PAN, wieloletnia dyrektor Instytutu Polskiego w Wilnie. Za wkład w rozwój stosunków polsko-litewskich uhonorowana nagrodą Forum Współpracy i Dialogu Polsko-Litewskiego im. Jerzego Giedroycia. Od grudnia 2016 roku prezes Fundacji Sławistycznej ściśle współpracującej w zakresie upowszechniania nauki i realizacji projektów naukowych (m.in. konferencje, wydawnictwa, festiwale) z IS PAN.

DR KAROLINA ĆWIEK-ROGALSKA LAUREATKĄ KONKURSU NCN „MINIATURA”

Zespół Obsługi Badań Naukowych przy IS PAN informuje, że wśród projektów skierowanych do finansowania w pierwszej edycji konkursu „MINIATURA” na pojedyncze działania naukowe, organizowanego przez Narodowe Centrum Nauki, znalazł się projekt dr Karoliny Ćwiek-Rogalskiej. Zadanie „Przetwarzanie miejsc pamięci. Niemieckie pomniki ku czci poległych na terenie dawnej rejencji koszalińskiej” obejmuje kwerendy naukowe w archiwach i bibliotekach na Pomorzu Zachodnim i Środkowym w Polsce oraz w Berlinie i ma na celu wyłonienie strategii, jakie przyświecały nowym władzom administracyjnym na terenie Pomorza Środkowego przy poddawaniu swoistemu recydingowi pomników poświęconych poległym i zaginionym w trakcie I wojny światowej żołnierzom niemieckim. Efektem projektu będzie przygotowanie tekstów i materiałów wizualnych, które stanowić będą podstawę do opracowania zagadnienia postępowania z pomnikami na terenie dawnej rejencji koszalińskiej. Pozwoli to na napisanie artykułów dotyczących losów pomników po roku 1945 z perspektywy instytucji i lokalnych mieszkańców, na podstawie wybranych studiów przypadku, wyłonionych w trakcie poszukiwań archiwalnych, oraz skonfrontowanie ich ze sobą.

(Oprac. Zespół Obsługi Badań Naukowych)

„POREZANIE. MACEDOŃSKIE PORECZE 1932–1933 W DOKUMENTACJI ETNOGRAFICZNEJ JÓZEFA OBRĘBSKIEGO” (WYSTAWA W MUZEUM MACEDONII W SKOPJU)

Dnia 14 grudnia 2017 roku w Muzeum Macedonii w Skopju została otwarta wystawa fotograficzno-etnograficzna „Поречаните. Македонското Порече 1932–1933 во етнографската документација на Јозеф Обрембски” autorstwa Anny Engelking. Projekt zrealizowano z budżetu Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ w ramach programu „Polacy, którzy zmienili świat”, związane go z obchodami setnej rocznicy odzyskania niepodległości. ➤

**ПОРЕЧАНИТЕ.
Македонското
Порече 1932–1933
во етнографската
документација на
Јозеф Обрембски**

Свечено отворање:

**Четврток,
14 декември 2017,
во 12.00 часот**

Музеј на Македонија
ул. Јосиф Михајловиќ бр. 7, Скопје

На изложбата се прикажани
уникатни фотографии и теренски
записи кои се дело на полскиот
етнолог Јозеф Обрембски, којшто
вршел теренски истражувања во
Порече од август 1932 до март 1933

Специјален гостин на отворањето
на изложбата ќе биде авторот
на изложбата, проф. Ана Енџелинг
од Полската академија на науките

Музичка и уметничка придружба:
Фолклорен ансамбл „Македонија”

Изложбата ќе трае до 30 март 2018

Twórczyniami wystawy, oprócz autorki koncepcji i scenariusza, są: Kinga Nettmann-Multanowska (organizatorka i koordynatorka), Frosina Coneva-Ivanović (graficzka) i Fima Trajkovska (etnologa); w realizacji przedsięwzięcia uczestniczyła liczna ekipa pracowników Muzeum Macedonii. Wystawa mogła dojść do skutku dzięki wsparciu i patronatowi następujących podmiotów: Ambasady RP w Skopju, Konsula Honorowego RP w Ochrydzie, Zespołu Folklorystycznego „Makedonija”, Wydziału Etnografii Uniwersytetu Cyryla i Metodego w Skopju oraz Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.

Otwarcie wystawy. Przemawia Dyrektor Muzeum Macedonii w Skopju, G. Nikolov. Obok stoją: Minister Kultury Republiki Macedonii R. Alagjovski, prof. A. Engelking, Ambasador RP w Macedonii J. Multanowski. Fot. S. Guzik

Dnia 28 grudnia 2017 roku przypadła 50. rocznica śmierci Józefa Obrębskiego (1905–1967), antropologa-slawisty, który na macedońskim Poreczu prowadził pierwsze badania terenowe wsi europejskiej w paradygmacie funkcjonalizmu. Istotę tej wypracowanej przez Malinowskiego metody ujmował Obrębski w sformułowaniu: „obiektywna obserwacja i bezpośrednie doświadczenie”. Wśród gó-

rali Porecza, których uważał za społeczność niezdezintegrowaną jeszcze przez procesy modernizacji, spędził osiem miesięcy jako uczestniczący obserwator ich życia i praktyk społeczno-kulturowych. Obiektem jego badań była m.in. wielka rodzina patriarchalna (*zadruga*), w tym zwłaszcza społeczne i rytualne role kobiet (dlatego dziś jest uznawany za prekursora *gender studies*). Studiował i dokumentował życie codzienne, obrzędowe i religijne, mitologię, lecznictwo ludowe i rytuały magiczne. Efektem tego etnograficznego spojrzenia „od wewnątrz” jest obszerna dokumentacja, w tym 550 fotografii na kliszach szklanych. Materiały te były unikalne już w momencie rejestracji, dziś są tym bardziej cenne, że po Obrębskim żaden antropolog, aż do pierwszych lat bieżącego stulecia, nie prowadził na Poreczu etnograficznych badań terenowych. Obecnie jego spuścizna naukowa znajduje się w archiwum University of Massachusetts w Amherst w Stanach Zjednoczonych. Około 80 fotografii z Porecza, prezentowanych na wystawie, pochodzi z tej właśnie kolekcji. ➤

Baba Božinica, wiejska znachorka ze wsi Rastesz 1932/1933. Zdjęcie autorstwa J. Obrębskiego. Fot. S. Guzik

Stopniowo wydobywany z archiwów i udostępniany dorobek naukowy Józefa Obrębskiego, a także osoba tego wybitnego uczonego, do niedawna niemal zapomnianego, cieszy się wzrastającym zainteresowaniem badaczy kultury macedońskiej i samych Macedończyków. W 2002 roku na głównym placu w poreckim Samokovie stanął pomnik polskiego antropologa, pamiętanego do dzisiaj przez Poreczan jako *Josif*.

(Oprac. A. Engelking)

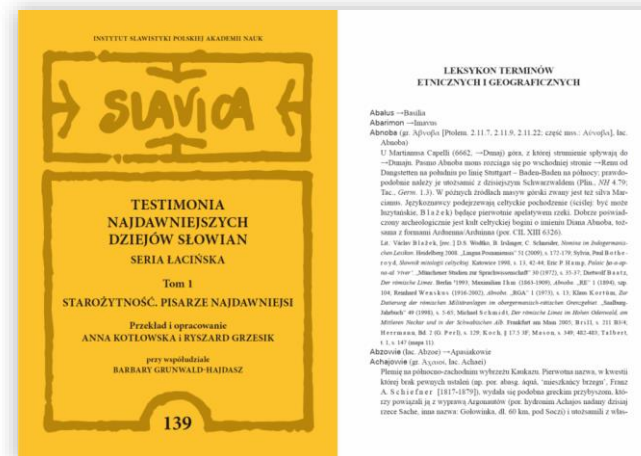
Badaczką i popularyzatorką dorobku Józefa Obrębskiego jest dr hab. Anna Engelking, prof. IS PAN, antropolożka, etnografka, etnolingwistka. Dzięki jej wieloletnim staraniom i poszukiwaniom (w archiwum University of Massachusetts w Amherst w USA) ukazały się w latach 2005 oraz 2007 dwie monografie tego znakomitego uczonego: J. Obrębski, *Dzisiejsi ludzie Polesia i inne eseje* (przygotowanie do druku i przedmowa A. Engelking, Warszawa 2005) oraz J. Obrębski, *Polesie. Studia etnologiczne* (t. 1, redakcja naukowa i wstęp A. Engelking, Warszawa 2007). A. Engelking jest też autorką wielu artykułów oraz monografii: *Kłątwa. Rzecz o ludowej magii słowa* (Wrocław 2000) oraz *Kochożnicy. Antropologiczne studium tożsamości wsi białoruskiej przełomu XX i XXI wieku* (Toruń 2012), za którą otrzymała kilka prestiżowych nagród.

CZY SŁOWIANIE W OGÓLE ISTNIELI? KONTYNUACJA PRAC NAD TESTIMONIAM

Dnia 12 grudnia 2017 roku w poznańskiej siedzibie IS PAN odbyło się kolejne zebranie naukowe, na którym dr hab. Anna Kotłowska, prof. UAM oraz prof. dr hab. Ryszard Grzesik przedstawili pierwszy tom łacińskiej serii *Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian*, poświęcony źródłom antycznym. Projekt realizowany był w latach 2012–2016 ze środków grantu NPRH nr 11H 12 031381, zaś gotowy tom opublikowany został w wersji elektronicznej na platformie cyfrowej iReteslav pod adresem:

<http://www.ireteslav2.ispan.waw.pl/handle/123456789/24>.

W trakcie referatu przedstawiono historię *Testimoniów*, które pomyślane zostały jako źródłowa podstawa *Słownika starożytności słowiańskich*. Od początku planowano dwie serie, zależne od języka źródła: grecką obejmującą źródła bizantyjskie oraz łacińską. Przedstawiany tom inicjuje serię łacińską. Jej wyróżnikiem stanie się inny system komentarzy rzeczowych umieszczonych w postaci leksykonu dołączanego do ekscerptów (pomysł mgr Barbary Grunwald-Hajdasz).

Główny nacisk w tomie gromadzącym ekscerpty z autorów rzymskich położony jest na oddanie ich wiedzy geograficznej o terenach Barbaricum, czyli obszarach leżących poza granicami Imperium. Wśród mnogości plemion wymienianych przez autorów reprezentujących wyższe warstwy społeczeństwa, a często znających regiony pograniczne z autopsji, mogły znajdować się też ludy określane po kilku wiekach jako Słowianie, choć sama ta nazwa nie pada. Źródła pisane nie pozwalają na rozstrzygnięcie podstawowego sporu budzącego emocje sławistów: gdzie była praojczyzna Słowian. Źródła te nie pozwalają nawet odpowiedzieć na pytanie, czy Słowianie w ogóle istnieli. Jednak nie można też pomijać tradycji historiograficznej, wiążącej niektóre etnosy z późniejszymi ludami słowiańskimi, co w połączeniu z innymi kategoriami źródeł (archeologicznymi, demograficznymi, językowymi, ostatnio paleogenetycznymi) uprawdopodobnia ich obecność w świecie starożytnym, choć jeszcze nie pod ich obecną nazwą. *Testimonia* mają za zadanie pokazać geograficzno-mentalny kontekst opisów świata pozalimesowego i tym samym ułatwić dalszą dyskusję na temat starożytności Słowiańszczyzny etnicznej i ziem później znanych jako słowiańskie. ▶

W końcowej części wykładu poinformowano o kontynuacji prac nad *Testimoniami łacińskimi*. Dzięki grantowi Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 0195/NPRH5/H11/84/2017 autorzy zamierzają zająć się źródłami węgierskimi do dziejów Słowian. Będzie to pierwszy zeszyt tomu 3 obejmującego źródła powstałe w średniowieczu. Węgry były krajem wieloetnicznym z dużym odsetkiem ludności słowiańskiej, których elity zachowały język i tradycję ugarską. Słowianie pojawiają się tu jako przeciwnicy w podbijanym Basenie Karpackim oraz partnerzy w normalnych stosunkach politycznych. Wydaje się jednak, że elementy tradycji słowiańskiej kształtowały węgierską tożsamość historyczną. Najprawdopodobniej tom, do którego przygotowywania zabiera się zespół grantowy, oparty na pracownikach Zakładu Historii (prof. Ryszard Grzesik, dr Wojciech Mądry, mgr Barbara Grunwald-Hajdasz, związana z Zakładem dr hab. Anna Kotłowska, prof. UAM) z udziałem dr. Adriena Quéret-Podesty z Francji, wybitnego znawcy dziejopisarstwa środkowoeuropejskiego, będzie kontynuował leksykograficzny charakter wydawnictwa.

(Oprac. A. Kotłowska, R. Grzesik)

Pomysłodawcą oraz kierownikiem projektu pt. *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian* jest prof. dr hab. Ryszard Grzesik, autor wielu artykułów oraz monografii: *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Poznań 1999; *Polska Piastów i Węgry Arpadów we wzajemnej opinii (do 1320 roku)*, Warszawa 2003. Obecny projekt, finansowany ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, jest nawiązaniem do grantu realizowanego w latach 2012–2016, afiliowanego przy IS PAN.

„PRODUKCJA «PRZESTRZENI ŻYDOWSKIEJ» W MIASTACH DAWNEJ I WSPÓŁCZESNEJ POLSKI» (PUBLICZNA OBRONA PRACY DOKTORSKIEJ KONRADA MATYJASZKA)

Dnia 5 grudnia 2017 roku odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej mgr. Konrada Matyjaszka pt. *Produkcja „przestrzeni żydowskiej” w miastach dawnej i współczesnej Polski* (promotor dr hab. Irena Grudzińska-Gross, prof. IS PAN, promotor pomocniczy dr Elżbieta Janicka), na której doktorant przedstawił najważniejsze założenia, cel oraz wyniki swojej pracy.

Celem rozprawy doktorskiej Konrada Matyjaszka było stworzenie badawczego modelu kulturowych procesów, które leżały u podstaw projektowania i budowania urbanistycznych „przestrzeni żydowskich” w polskich miastach. Pojęcie „przestrzeni żydowskiej” oznacza dla autora wycinek środowiska miejskiego, który na mocy relacji społecznych, ekonomicznych i politycznych pomiędzy grupą większościową polskiego społeczeństwa a mniejszością żydowską został przeznaczony do ograniczonego użytkowania przez społeczność żydowską. Model badawczy powstał w oparciu o międzydyscyplinarną analizę krytyczną dyskursywnych i architektonicznych przemian obejmujących przednowoczesne i nowoczesne przestrzenie miast Polski: najpierw średniowiecznego Krakowa, a następnie Warszawy dziewiętnastowiecznej i współczesnej. Autor poddał analizie tekstowe i wizualne dokumenty służące za podstawę projektowania i budowy miejskiej i architektonicznej przestrzeni. Praca stanowi krytyczne studium historii urbanistyki polskiej, będąc też jednocześnie studium polskiej odmiany antysemityzmu. Autorowi przyświecał cel wytworzenia krytycznych narzędzi patrzenia na obecne w kulturze polskiej mechanizmy odpowiedzialne za przemoc i wykluczenie, wymierzone w mniejszości społeczne i kulturowe. Rama teoretyczna pracy zbudowana została w oparciu o teorię „produkcji przestrzeni” autorstwa Henriego Lefebvrea, według którego przestrzeń stanowi zarówno środek służący produkowaniu (wytwarzaniu) władzy, jak i cel, dla którego ustanawia się społeczno-kulturowe hegemonie.

Przedstawione przez doktoranta rozdziały o „przestrzeni żydowskiej” średniowiecznego Krakowa dotyczyły analizy początków kulturowych, topograficznych i prawnych kategorii, które od tamtych czasów do dzisiaj wyznaczają w Polsce miejsce i obraz mniejszości. Są to kategorie *gościa* i *gospodarza* oraz powiązane z nimi kategorie *gościny*, *gościnności*, *opieki*, *wdzięczności* i *niewdzięczności*. Terminy te tylko pozornie niosą pozytywne struktury porządku społecznego; w prawnej i kulturowej rzeczywistości przednowoczesnego polskiego miasta kodyfikowały sytuację, w której żydowski *gość* niezależnie od dawności zamieszkania w mieście nie mógł nabyć prawa własności zamieszkiwanego przez siebie domu, zaś jedynym sposobem uzyskania „prawa pobytu” była zgoda na oparte na przemocy reguły narzucone przez większościowego *gospodarza*. ►

Fragment strony tytułowej anonimowej broszury satyrycznej z 1626 roku, zatytułowanej *Kozubales, abo obrona wszystkich żydów, niech ich nie siepaia, gdyż komu co jest słuszną kozubales daia*. Kozubales był zwyczajowym haraczem, pobieranym przez studentów Akademii Krakowskiej od Żydów wjeżdżających do Krakowa. Na ilustracji grupa uzbrojonych studentów, pobierająca haracz, wypowiada następujące kwestie: „Bij Żyda!” – „Stój Żydzie!” – „Czego chcecie?” – „Daj kozubales!”. Ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej, PAN

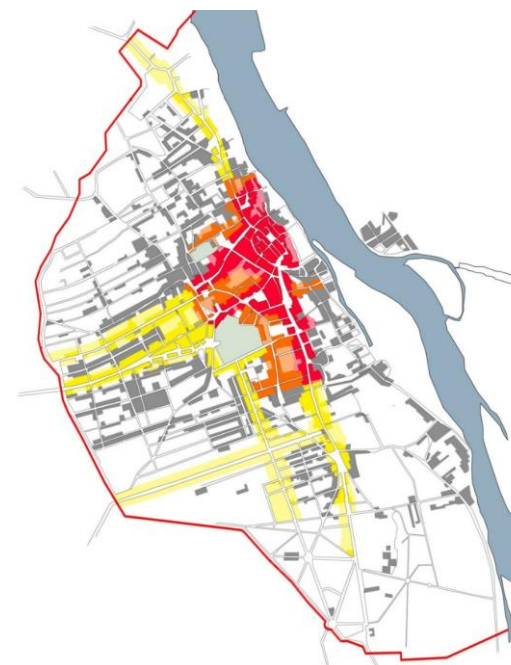
Następnie autor omówił rozdziały dotyczące nowoczesnych i współczesnych przestrzeni Warszawy, w których skupiał uwagę na historii okolic Placu Grzybowskiego i ulicy Próżnej. Analiza obejmowała koniec XVIII wieku, okres budowy systemu wałów otaczających miasto i punktów poboru opłat od żydowskich przybyszów, oraz pierwsze dekady XIX wieku – czas ustanawiania listy *ulic egzymowanych*, czyli objętych zakazem zamieszkania przez Żydów. Struktury te razem stanowiły podstawę do urbanistycznego rozwoju Warszawy epoki rewolucji przemysłowej. Następnie doktorant analizował skutki Zagłady Żydów i okres powojenny, a szczególnie czas po roku 1983, gdy zostały podjęte wysiłki na rzecz budowy kapitalistycznego porządku przestrzennego miasta w oparciu o nostalgiczne wyobrażenia zmarłego Żyda i „opuszczonej” przez niego (a w rzeczywistości ukradzionej) „pożydowskiej kamienicy”.

Podsumowując najważniejsze tezy swojej pracy doktorskiej, K. Matyjaszek zwrócił szczególną uwagę na wzory etnicznego wykluczenia, istniejące w polskiej kulturze od czasów przednowoczesnych do współczesności, ujawniające się dziś w postaci rasistowskich treści kultury, szeroko wykorzystywanych w polityce i życiu społecznym Polski i Europy Środkowo-Wschodniej. Te współczesne wzory to przemoc symboliczna i fizyczna wymierzona w uchodźców wojennych z Syrii i Iraku, w muzułmanów, w Żydów, w osoby niebiałe, w kobiety, w osoby LGBT+. Istotnym narzędziem wszystkich

tych dawnych i współczesnych mechanizmów wykluczenia i przemocy okazuje się przestrzeń i obowiązujące mniejszość reguły, odpowiadające za dostęp lub brak dostępu do przestrzeni, a w konsekwencji za prawo do życia lub brak tego prawa.

(Oprac. A. Zawadzka, K. Matyjaszek)

Dr Konrad Matyjaszek jest architektem i kulturoznawcą, absolwentem University of Edinburgh (kierunek: badawcze studia architektury) i Politechniki Krakowskiej (kierunek: architektura i urbanistyka). W IS PAN zajmuje się badaniami przestrzeni miejskich i analizą dyskursu w odniesieniu do miasta, a także badaniami dyskursów antysemityzmu, narracji tożsamości zbiorowych i dyskursów miejskiej nowoczesności.

Warszawa po 1825 roku. Wyróżniono łączny obszar (oznaczony kolorem żółtym, czerwonym oraz pomarańczowym) objęty zakazem zamieszkania dla Żydów (z listą *ulic egzymowanych*). Jaśniejszym odcieniem oznaczono obszary objęte zakazem, lecz jeszcze niezabudowane. Czerwoną linią zaznaczono Okopy Lubomirskiego. Rys. K. Matyjaszek

„ZNACZENIE JĘZYKA DLA ZACHOWANIA TRADYCJI KULTUROWEJ” (WYKŁAD MGR GABRIELI AUGUSTYNIAK-ŻMUDY)

Dnia 15 grudnia 2017 roku w Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim odbył się wykład mgr Gabrieli Augustyniak-Żmudy pt. *Znaczenie języka dla zachowania tradycji kulturowej*. Spotkanie stanowiło część działań popularyzacyjnych w ramach projektu grantowego *Mowa polska na Bukowinie Karpackiej. Dokumentacja zanikającego dziedzictwa narodowego*, realizowanego w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, finansowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Oprócz prezentacji projektu prelegentka opowiadała o obrzędowości związanej z momentem śmierci i pogrzebu, wesela, narodzin dziecka oraz Wigilii i Bożego Narodzenia. Zaprezentowany został bogaty materiał fotograficzny z badań terenowych, m.in. z miejscowości Moara, Mihoweny, Wikszany, Kaczyka, Suczawa, Ickany, Ruda, Secret. Działania popularyzacyjne zaplanowane w projekcie *Mowa polska na Bukowinie Karpackiej. Dokumentacja zanikającego dziedzictwa narodowego* przyczyniają się do zwiększania świadomości znaczenia badań humanistycznych dla ochrony dziedzictwa narodowego Polski, Ukrainy i Rumunii.

(Oprac. G. Augustyniak-Żmuda)

Mgr Gabriela Augustyniak-Żmuda jest doktorantką IS PAN. Uczestniczy w projekcie *Mowa polska na Bukowinie Karpackiej. Dokumentacja zanikającego dziedzictwa kulturowego* (finansowanym ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, nr grantu: 1bH 15 0354, kier. dr hab. H. Krasowska, prof. IS PAN), afiliowanym przy IS PAN.

**GRUPA ROBOCZA „SLAWISTYKA CYFROWA”
Z IS PAN PRZY KONSORCJUM DARIAH-PL**

Konsorcjum DARIAH-PL (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities) powstało w sierpniu 2014 roku, a od listopada 2015 roku stanowi część europejskiej sieci DARIAH-ERIC. Celem konsorcjum jest integracja środowisk humanistów z informatykami. Cel ten jest realizowany przez tworzone przy konsorcjum różnorodnie grupy robocze, afiliowane w krajowych ośrodkach naukowych.

IS PAN, będący członkiem konsorcjum, w 2016 roku powołał grupę roboczą „Slawistyka cyfrowa”, której głównym zadaniem jest rozwój i efektywne wykorzystanie zintegrowanej krajowej i europejskiej przestrzeni badawczej, obejmującej infrastrukturę badawczą (w tym informatyczną), na potrzeby badań w zakresie językoznawstwa slawistycznego i dyscyplin pokrewnych.

W pracach grupy uczestniczą slawiści z ośrodków naukowych w kraju i za granicą; przede wszystkim z IS PAN (który jest liderem grupy) i Instytutu Języka Ukraińskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie.

Pierwsze miesiące po powołaniu grupy na Radzie DARIAH-PL były niezwykle intensywne pod względem organizacyjnym. Odbyły się konsultacje z zespołami informatycznymi: z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym (PCSS) i Interdyscyplinarnym Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM) przy Uniwersytecie Warszawskim. Zorganizowano konferencję „Slawistyka w przestrzeni cyfrowej” (Warszawa, 5–6 września 2016), na której poruszone zostały zagadnienia aktualnego stanu i perspektyw rozwoju badań slawistycznych w przestrzeni cyfrowej.

Rok 2017 przyniósł kolejne ważne wydarzenia w ramach działań grupy. W połowie tego roku wraz z PCSS został przygotowany i złożony wniosek grantowy „Umieędzynarodowienie słowiańskiego dziedzictwa naukowego i kulturowego – nowoczesna infrastruktura informacyjna” w konkursie DIALOG. W drugiej połowie 2017 roku również z PCSS złożono wniosek do MNiSW w ramach Działalności Upowszechniającej Naukę na unowocześnienie i wzrost funkcjonalności systemu informacyjno-wyszukiwawczego iSybislav.

Członkowie grupy roboczej „Slawistyka cyfrowa” (dr Zofia Rudnik-Karwatowa, mgr Jakub Banasiak i dr Paweł Kowalski) uczestniczyli z referatami w dwudniowej konferencji i warsztatach zorganizowanych przez Instytut Języka Ukraińskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie pt. „Bazy danych i systemy na potrzeby współczesnego językoznawstwa – Базы даних і системи для потреб сучасного мовознавства” (Kijów, 13–14 czerwca 2017), które poświęcone były zagadnieniom wykorzystania narzędzi cyfrowych w badaniach językoznawczych. W listopadzie na dorocznej konferencji ►

DARIAH-PL „Humanistyka cyfrowa a instytucje dziedzictwa” (Toruń, 16-17 listopada 2017) dr P. Kowalski i dr Marcin Fastyn zaprezentowali referat zespołu CSIN *Wykorzystanie zasobów bibliograficznych przez instytucje kultury (na przykładzie systemu iSybisław)*.

Warto także podkreślić, że poza grupą roboczą „Sławistyka cyfrowa” pracownicy IS PAN biorą czynny udział w pracach grup roboczych afiliowanych przy innych jednostkach naukowych. W pracach grupy roboczej Uniwersytetu Warszawskiego „Cyfrowa lingwistyka stosowana i translatoryka” aktywnie uczestniczą dr hab. Roman Roszko, prof. IS PAN, oraz dr Wojciech Sosnowski; w grupie roboczej Instytutu Badań Literackich PAN „Daria – cyfrowe archiwum kobiet” mgr Ewa Serafin-Prusator, zaś w grupie roboczej Instytutu Kulturoznawstwa UMCS „Narzędzia do analizy i wizualizacji obrazów cyfrowych” dr Ewa Wróblewska-Trochimiuk i dr Joanna Roszak.

(Oprac. P. Kowalski)

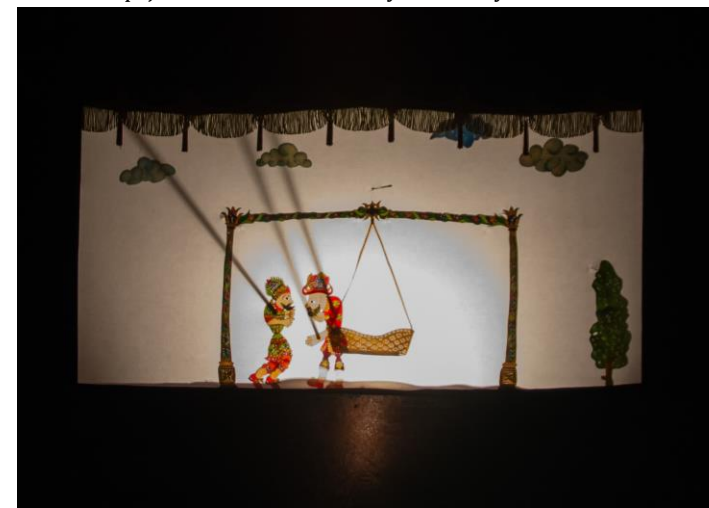
Więcej na temat humanistyki cyfrowej można przeczytać w artykule pióra Pawła Kowalskiego pt. *Sławista w świecie humanistyki cyfrowej* na stronie Witryny PAN: <https://informacje.pan.pl/index.php/informacje/1962-slawista-w-swiecie-humanistyki-cyfrowej>.

DR AGNIESZKA AYŞEN KAIM: POLAK NA TURECKIM KAZANIU, CZYLI POLAKÓW CIĄGOTY ORIENTALNE – DZIEŃ KULTURY TURCJI W POZNANIU

W dniu 6 grudnia 2017 roku na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (UAM) w Poznaniu, pod patronatem honorowym Rektora UAM, odbył się Dzień Kultury Turcji. Na zaproszenie Dyrektora Instytutu Filologii Słowiańskiej UAM, prof. dr hab. Bogusława Zielińskiego, dzień współorganizowała dr Agnieszka Ayşen Kaim z IS PAN. Po uroczystym otwarciu z udziałem honorowego konsula Republiki Turcji, Jerzego Kudyrńskiego, odbyła się sesja merytoryczna, na którą składały się wystąpienia: *Język i kultura Turcji w programie studiów slawistycznych: sprzeczność czy prawidłowość?* (prof. dr hab. B. Zieliński), *Turcja i Polska w ubiegłych wiekach, do roku 1945* (dr Osman Baş) oraz *Polak na tureckim kazaniu, czyli Polaków ciągoty orientalne* (dr A. A. Kaim).

Dr A. A. Kaim nawiązała do polskich fascynacji Orientem na przestrzeni wieków: do staropolskich turecyków, polskiego orientalizmu

w malarstwie i literaturze oraz do poszukiwań podróżników. Przedstawiła różne postawy polskich badaczy, malarzy i orientalistów, którzy w zależności od własnych przekonań lub panującej mody traktowali Imperium Osmańskie jako malarskie tło widokowe lub skarbiec orientalnych gadżetów, często jako potwierdzenie swojej cywilizacyjnej wyższości, ale też obszar fascynującej kultury, którą warto poznać. Wykład był próbą dekonstrukcji mitów, bezkrytycznie powtarzanych dla podtrzymania więzi polsko-tureckich w kontekście polskiej emigracji popowstańczej w Imperium w XIX wieku, wprowadzał wątek konfliktu postaw religijno-patriotycznych oraz obozów i opcji aliansów narodowowyzwoleńczych.

Tradycyjny turecki teatr cieni. Fot. S. Kostić

Po sesji merytorycznej nastąpiła część artystyczna, w ramach której odbył się pokaz tradycyjnego teatru cieni pt. *Huštawka* w wykonaniu Teatru Ka z Warszawy. Całość zakończył wieczór filmowy prezentujący film Yeşim Ustaoglu pt. *Puszka Pandory* (2008), udostępniony przez Instytut Yunusa Emre w Warszawie i poprzedzony słowem wstępnym wygłoszonym przez dr A. A. Kaim.

(Oprac. A. A. Kaim)

Od lewej: dr A. A. Kaim, prof. dr hab. B. Zieliński, dr E. Prałat. Fot. S. Kostić

Badaczką oraz popularyzatorką kultury tureckiej w Polsce w ramach studiów slawistycznych jest dr Agnieszka Ayşen Kaim – adiunkt w IS PAN, orientalistka, tłumaczka języka tureckiego. Jej obszar zainteresowań to: literatura ustna i sztuki widowiskowe na Bliskim Wschodzie, kinematografia turecka, relacje Okcydent – Orient, wpływy tureckie na Bałkanach, mistycyzm muzułmański w literaturze i obrzędach, Polacy w Imperium Osmańskim. Wraz ze Stowarzyszeniem „Grupa Studnia O.” działa jako opowiadacz i animator kultury, realizując projekty kulturalne w kraju i za granicą. Autorka licznych publikacji naukowych i popularnonaukowych, a także autorskiej opowieści dla dzieci i młodzieży *Bahar znaczy Wiosna*, nominowanej do nagrody literackiej w konkursie Książka Roku 2016 PS IBBY (III miejsce).

SŁOWNIK MÓWIONEJ POLSZCZYZNY PÓŁNOCNOKRESOWEJ

W repozytorium cyfrowym Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk iReteslaw, w zbiorze *Dokumenty slawistyczne* udostępniony został preprint *Słownika mówionej polszczyzny północnokresowej* autorstwa Irydy Grek-Pabisowej, Małgorzaty Ostrówki i Mirosława Jankowiaka (<http://ireteslaw.ispan.waw.pl/handle/123456789/128>),

który gromadzi leksykę funkcjonującą w polszczyźnie północnokresowej w okresie 1925–2013 na obszarze Białorusi, Litwy i Łotwy, czyli dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego i Inflant Polskich. Całość liczy 1446 stron (12 500 haseł). Podstawę materiałową stanowi słownictwo wyekscerpowane z tekstów mówionych, pozyskanych przez autorów *Słownika* w trakcie ich własnych wieloletnich badań terenowych oraz ze wszystkich dostępnych publikacji badaczy tej odmiany języka, pochodzących z różnych krajów i reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Został opracowany własny, autorski sposób zapisu hasła obejmujący: wyraz hasłowy i jego warianty, oznaczenia gramatyczne, kwalifikatory stylistyczne i chronologiczne, znaczenia, przykłady użycia leksemu hasłowego, synonimy, frazeologię, dokumentację form gramatycznych i ich wariantów. *Słownik* ukazuje zatem nie tylko leksemy, ale również wszystkie poziomy struktury tamtejszej polszczyzny (fonetykę, morfologię, składnię i frazeologię). Mamy nadzieję, że udostępnienie *Słownika* przyczyni się do lepszego poznania polszczyzny północnokresowej i ożywienia badań nad tą niezmiernie ważną odmianą języka polskiego.

(Oprac. M. Ostrówka)

NOWOŚCI WYDAWNICZE

„Adeptus” w bazie Emerging Sources Citation Index (ESCI)

Najbardziej znaczącą wiadomością dotyczącą czasopism wydawanych przez Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk okazała się w grudniu informacja, że „Adeptus” jako pierwsze czasopismo IS PAN pomyślnie przeszedł ocenę i został włączony do bazy Emerging Sources Citation Index (ESCI), wchodzącej w skład tzw. Web of Science Core Collection. Zatem dzięki obecności w ESCI *Adeptus* będzie dostępny w bazie Web of Science.

http://wokinfo.com/products_tools/multidisciplinary/esci/

„Adeptus” nr 10: *Stare i nowe media: zjawiska, teorie, komunikacja*

Tymczasem na Platformie Czasopism Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (ISS PAS Journals) został udostępniony 10 numer czasopisma „Adeptus” (<https://ispan.waw.pl/journals/index.php/adeptus/issue/view/93>), wydany przez IS PAN we współpracy z Fundacją Slawistyczną. Numer zatytułowany *Stare i nowe media: zjawiska, teorie, komunikacja* zawiera artykuły dotyczące ucyfrowienia form i gatunków medialnych, różnych dróg do cyfrowej inkluzji społecznej oraz na temat sieciowego społeczeństwa (dez)informacyjnego. Stanowi debiut nowej Redakcji prowadzonej przez Karolinę Ćwiek-Rogalską. Na jej zaproszenie numer tematyczny przygotowali Iwona Zielińska i Piotr Toczyski – adiunkci z Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Zadanie („Adeptus” – stworzenie anglojęzycznych wersji wydawanych publikacji”) – finansowane w ramach umowy 590/P-DUN/2017 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

„Acta Baltico-Slavica” t. 41: *Polska – Litwa – Białoruś. Historia, która dzieli i łączy*

Na Platformie Czasopism Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (ISS PAS Journals) jest dostępny 41 tom czasopisma „Acta Baltico-Slavica” pt. *Polska – Litwa – Białoruś. Historia, która dzieli i łączy* pod redakcją Aleksandra Smalianczuka (<https://ispan.waw.pl/journals/index.php/abs/issue/view/94>). W kilkunastu artykułach międzynarodowe grono autorów porusza zagadnienia związane m.in. z tradycją i tożsamością w krajach, dla których historia Wielkiego Księstwa Litewskiego i Rzeczypospolitej stanowi wspólne dziedzictwo.

Zadanie („Acta Baltico-Slavica” – digitalizacja publikacji i monografii naukowych w celu zapewnienia i utrzymania otwartego dostępu do nich przez sieć Internet”) – finansowane w ramach umowy 560/P-DUN/2017 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

„Sprawy Narodowościowe. Seria nowa” nr 49: *Polskość: tożsamość narodowa*

Również na Platformie Czasopism Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (ISS PAS Journals) jest już widoczny 49, tym razem tematyczny, numer czasopisma „Sprawy Narodowościowe. Seria nowa” (<https://ispan.waw.pl/journals/index.php/sn/issue/view/91>). Numer pt. *Polskość: tożsamość narodowa*, przygotowany na dwudziestopięciolecie istnienia czasopisma, podejmuje przede wszystkim zagadnienie polskiej tożsamości narodowej, a zatem kwestie definicyjne oraz spojrzenie na polskość m.in. przez pryzmat historii i współczesności w prasie i filmie, w stereotypach, mitach narodowych, w wyobrażeniach i praktyce, jak też w modelu religijności. Część opublikowanych tekstów zaprezentowano podczas konferencji „Polska/polski/polskie/polskość. Warianty (narodowej) tożsamości”, która odbyła się 12–13 czerwca 2015 roku i była współorganizowana przez Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Fundację Slawistyczną.

Zadanie („Sprawy Narodowościowe. Seria nowa” – wdrożenie procedur zabezpieczających oryginalność publikacji naukowych oraz zastosowane techniki zabezpieczeń”) – finansowane w ramach umowy 560/P-DUN/2017 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

„Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” t. 52

Kolejnym czasopismem opublikowanym na Platformie Czasopism Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (ISS PAS Journals) jest 52 tom czasopisma „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” (<https://ispan.waw.pl/journals/index.php/sfps/issue/view/95>), wydany we współpracy z Fundacją Slawistyczną. Przeważają w nim artykuły poruszające różnorodne zagadnienia w ramach filologii słowiańskich (m.in. rosyjskiej, słowackiej, ukraińskiej). Tom rozszerzono o dwa nowe działy: „Poszukiwania”, w którym mieści się artykuł Doroty Szumskiej na temat struktury predykatowo-argumentowej jako narzędzia analizy tekstu, oraz „Między językiem a kulturą” z artykułem Zbigniewa Grenia *Wizerunek ateisty i jego miejsce na konfesyjnej mapie świata na Śląsku Cieszyńskim*.

Przygotowanie tomu 52 czasopisma „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zadanie („Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” – digitalizacja publikacji i monografii naukowych w celu zapewnienia i utrzymania otwartego dostępu do nich przez sieć Internet”) – finansowane w ramach umowy 560/P-DUN/2017 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

(Oprac. D. Leśniewska)